TEATR

IM. STEFANA JARACZA

OLSZTYN ELBLĄG

Marivaux

IGRASZKI TRAFU I MIŁOŚCI

Dyrektor i kierownik artystyczny
JAN BŁESZYŃSKI

Zastępca dyrektora
JAN RAUBE

Kierownik literacki
BOŻENA WINNICKA

Kierownik muzyczny
JANUSZ MAČKOWIAK

Teatr odznaczony
Złotą Odznaką Honorową
„ZASŁUŻONYM
DLA WARMII I MAZUR"

Odznaką Honorową
„ZASŁUŻONYM ZIEMI GDAŃSKIEJ"

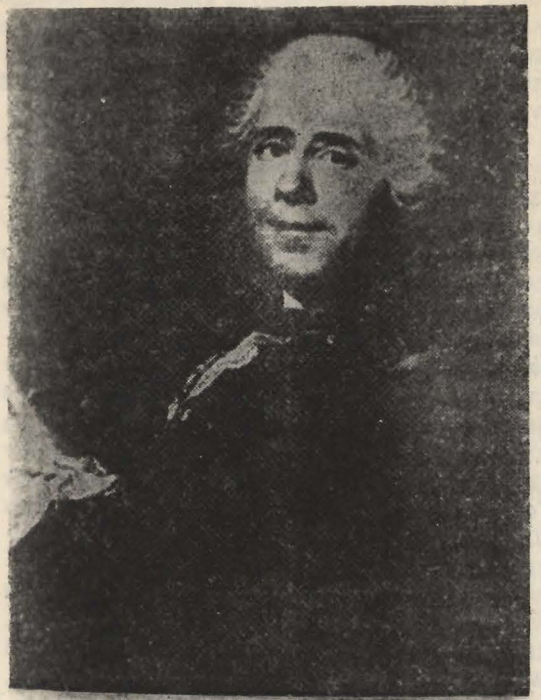

PIERRE DE MARIVAUX

Piotr Carlet de Chamblain de Marivaux urodzony 4 lutego 1688 r. w Paryżu w rodzinie urzędniczej, miał zamiar zostać adwokatem i kształcił się w tym kierunku. Przebywał często w salonach elity umysłowej Paryża — bywał gościem margrabiny de Lambert, pani de Tencin, du Deffant i pani Geoffrin. Tu Marivaux zetknął się ze światem literackim, któremu patronował stary już wówczas Fontenelle. Bywali tu: autor „Ducha praw" Montesqieu, zaciekły

Pierre Marivaux

Igraszki trafu i miłości

(Le jeu de l'amour et du hasard)

Komedia w 3 aktach

Przekład: TADEUSZ BOY-ŻELEŃSKI

Osoby:

Pan Orgon	KAZIMIERZ WOŹNIAK
Mario	JANUSZ DZIUBIŃSKI
Sylwia	ZINAIDA ZAGNER
Dorant	ROMAN MICHALSKI
Lizeta, pokojówka Sylwii	URSZULA LORENZ
Paskin, służący Doranta	FELIKS SZAJNERT
Służąca	JANINA KRAWCZYKIEWICZ

Rzecz dzieje się w Paryżu w domu pana Orgona

Scenografia:
WŁADYSŁAW WIGURA

Reżyseria:
JADWIGA MARSO

Muzyka:
AUGUSTYN BLOCH

Choreografia:
WITOLD GRUCA

Asystent reżysera:
ROMAN MICHALSKI

Przedstawienie prowadzi:
NIKA ZAWADZKA

Kontrola tekstu:
HALINA LEWANDOWICZ

Dziewiąta premiera sezonu XXVI dnia 16 maja 1971 r. w Elblągu

wróg kultury klasycznej La Motte, Helwecjusz, Piron, Marmontél, autor „Niebezpiecznych związków" Duclos i wielu innych rzeczników nowego kierunku, tzw. modernizmu, buntujących się przeciwko dogmatowi o niedościgłości wzorów kultury antycznej. Marivaux z ochotą stanął w pierwszym szeregu walczących.

Marivaux — komediopisarz dał znać o sobie w r. 1717, kiedy to napisał wspólnie z kawalerem de Saint-Jorry sztukę teatralną, która spotkała się z zasłużonym niepowodzeniem. Podobny los spotkał następne jego, już samodzielne dzieło — tragedię *Hannibal (Annibal)*. Sztuka padła po trzech przedstawieniach. Oba te słabe utwory nie dają pojęcia o talencie autora. Dopiero wystawiona w r. 1720 feeria teatralna *Arlekin w szkółce miłości (Arlequin poli par l'amour)* daje nam próbę jego prawdziwego teatru. Za nią idą następne: *Pułapka miłości (La surprise de l'amour, 1725), Igraszki trafu i miłości (Le jeu de l'amour et du hasard,* 1730), *Fałszywe zwierzenia (Les fausses confidences,* 1737). Pisał je Marivaux dla Komedii Włoskiej, na nowo wtedy otwartej w Paryżu. Tam czuł się swobodniej, mógł wystawiać sztuki o lekkiej konstrukcji i treści, które publiczność przychodząca do Komedii Włoskiej tylko dla rozrywki oglądała chętnie, choć nie zniosłaby podobnej swobody w klasycznym teatrze Komedii Francuskiej. Przy tym w Komedii Włoskiej znalazł Marivaux świetnych wykonawców swych utworów: aktorkę Sylwię dla ról kobiecych i kierownika trupy Riccoboniego — Lelia dla ról męskich. Tam więc wystawia swe komedie alegoryczne i najsubtelniejsze komedie obyczajowe.

W r. 1722 spotyka go katastrofa finansowa, traci majątek w jednej z popularnych wówczas spółek, w którą włożył cały swój kapitał i musi utrzymywać siebie i rodzinę wyłącznie z pracy pisarskiej. Pisze w dalszym ciągu komedie dla teatru Komedii Włoskiej, a także dla Komedii Francuskiej. W r. 1742 koteria pani de Tencin, w której salonie przebywał od czasów młodości,

postarała się dla niego o fotel akademicki. Marivaux rzuca wówczas pisanie swych uroczych komedii i poświęca się spisywaniu długich i nudnych rozpraw na tematy moralności. Uzyskanie godności akademika nie poprawiło sytuacji materialnej Marivaux. Umiera w r. 1763 niemal w nędzy.

Współcześni ostro i niesprawiedliwie oceniali twórczość Marivaux. Zarzucano mu zajmowanie się błahymi sprawami i łączenie przesadnego wyrafinowania z „wulgarnością", co nazwano pogardliwym terminem „marivaudage". Dopiero potomni dostrzegli w nim nie tylko wielkiego artystę ale także filozofa i teoretyka. Wielu pisarzy naszych czasów uważa go za swego prekursora, krytycy nazywają Proustem XVIII wieku dzięki realizmowi i wnikliwości obserwacji psychologicznych. Zdaniem Giraudoux bohaterowie Marivaux nie są płodami dowolności i fantazji lecz odzwierciedlają życie w całej jego prawdzie.

Nowy teatr Marivaux

Stworzyć we Francji, w pół wieku po Molierze, teatr nowy, oryginalny, odrębny, w niczym niemal nie korzystający z puścizny wielkiego komediopisarza; stworzyć świat własny, wysnuty jedynie z wyobraźni, ledwie wątłą niteczką zrośnięty z epoką, i dać mu takie życie, iż później poniekąd przesłoni tę epokę i będzie się potomnym narzucał jako jej wyraz, na to trzeba nielada indywidualności. Pisarzem, który tego dokonał, jest Marivaux; niedoceniony w epoce gdy tworzył, zapomniany później zupełnie w dobie wstrząśnień i burz społecznych, dziś coraz trwalsze zdobywający miejsce w kartach piśmiennictwa francuskiego. Twórczość jego, jak i osoba, dyskretna, skromna, kryjąca się w pewnym wykwintnym cieniu, nie jest z tych, którym towarzyszy hałas walk literackich i surmy donośnych haseł; wzamian za to, jeśli obejmiemy jednym rzutem oka etapy rozwoju komedii XVII i XVIII w. we Francji, ujrzymy, iż po Molierze, a obok Beaumarchais'ego, nazwisko Marivaux jest bodaj jedynym, które błyszczy trwałym blaskiem, które należy dotąd do życia, a nie do pyłu „historyczno-literackiego" pokrywającego niemiłosiernie tyle świetnych w swoim czasie i do dziś z nabożeństwem wymawianych imion! Zapoznać się z jego dziełem byłoby niemal obowiązkiem, gdyby nie było po prostu przyjemnością...

Czas, w którym tworzył Marivaux swe najlepsze utwory to epoka osławionej Regencji, kiedy dwór i miasto — długo gnębione posępną i znudzoną dewocją Ludwika XIV, nagradzają sobie lata przymusu folgą grubego używania i rozpasaniem powszechnej hulanki. Jeżeli, mimo wszystko, co nam odmiennego mówią autentyczne

świadectwa, przedstawiamy sobie rozkwit XVIII wieku jako ów delikatny pastel, na którym wytworni panowie i panie rozmawiają subtelnie i tkliwie o doskonałym porozumieniu serc, jest to dziełem przede wszystkim Marivaux w literaturze i Watteau w malarstwie...

Istota teatru Marivaux, oraz to na czym polega jego nowość i odrębność, da się streścić w dwóch słowach: on pierwszy wpadł na ten szczęśliwy pomysł, aby wziąć samą miłość za treść komedii, za przedmiot akcji dramatycznej. ...W zakresie jaki sobie stworzył, jest Marivaux skończonym mistrzem. To słowo „miłość", dotychczas istniejące na scenie w formie nierozkładalnego pierwiastka chemicznego, umiał on rozłożyć na tysiące odcieni. Wszystko co w nie wchodzi: ciekawości, miłości własne, rozpieszczenia, próżniactwa, zazdrosna obrona własnej niepodległości, podrażnionej ambicji, złośliwości, przekory, tyranii, żywiołowego pociągu wreszcie, wszystko to skrzy i migoce w jego misternym, sztucznym, a mimo to ciepłym i żywym dialogu, a kolejna gra tych odcieni, ich zazębianie się o siebie, ich nieuchronna konsekwencja, stanowią jedyną prawie akcję jego sztuki. Zapewne, jest to jedynie owa drobniejsza moneta miłości; ale w tym właśnie Marivaux, rozzuwając swych bohaterów z konwencjonalnego koturnu, otworzył nowe drogi problemu psychologii komediowej. Teatr ten byłby miłą błahostką towarzyską, gdyby poza tym wdzięcznym świergotem nie kryło się głębokie i bezwzględne spojrzenie w tajemnice serca ludzkiego...

W istocie można śmiało powiedzieć, iż w tym długim i pod wieloma względami jałowym okresie literatury francuskiej, teatr Marivaux stanowi jedyny kącik, w którym przytułek znalazła poezja. Marivaux jest dzieckiem swej epoki; proza jego, którą stale się posługuje, jest kwintesencją zwartej logiki i rozumowania przesiąkającego najbardziej ulotny kaprys wyobraźni; uczucie, kiedy przemawia, szermuje u niego niemal wyłącznie dialektyką; ale, z tym wszystkim,

teatr Marivaux, jak później teatr Musseta, jest w każdym calu tworem fantazji poety; z postaci jego, z dialogu, z całego jego świata, bije jakiś wiew delikatnej, ciepłej poezji, marzenia o życiu. Poezja ta oczyszczając epokę — z której czerpie soki — z jej brutalności, przejęła z niej pewien odcień zmysłowego odurzenia. Nie jest to las Ardeński komedii Szekspira, ale prześliczny, wykwintny ogród, w którym sztuką ogrodnika wypielęgnowane kwiaty mieszają w ciepły wieczór swe upajające wonie.

Tadeusz Boy-Żeleński: fragmenty przedmowy do przekładów komedii Marivaux

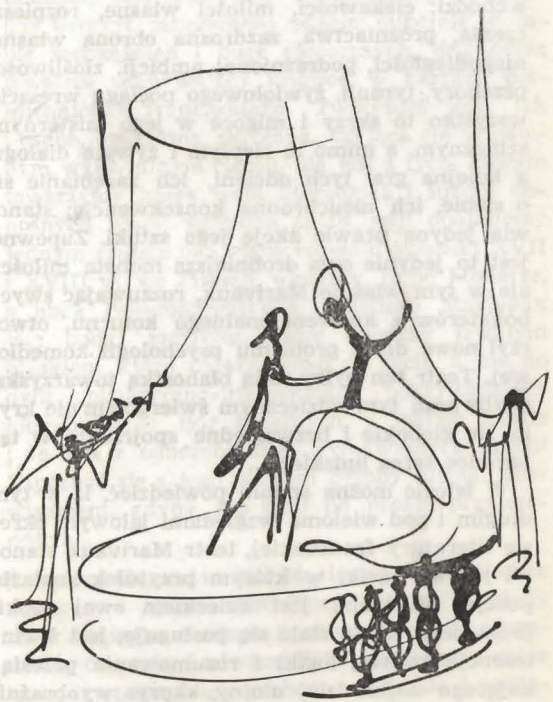

Komedia psychologiczna Marivaux

Podobnie jak po Corneille'u i Racinie, tak i po Molierze długo nie było godnego następcy. Początek XVIII wieku wydaje wprawdzie słynnego *Turcareta*, którego autorem jest Lesage, ale nową komedię tworzy dopiero Pierre Carlet De Chamblain de Marivaux.

W przeciwieństwie do Woltera Marivaux nie usiłował odrodzić klasycznego modelu. Wolał rzeczywistość niż literaturę, choć nie brak w jego twórczości tradycyjnej fantastyki. Wśród trzydziestu jego komedii znajdziemy feerie i fantazje dramatyczne, komedie mitologiczne i bohaterskie obok filozoficznych i obyczajowych. Okazuje się w nich krytyczny i satyryczny zmysł właściwy epoce i nie stanowiący wynalazku Marivaux...

Oryginalność Marivaux-komediopisarza znalazła jednak wyraz przede wszystkim w tych jego utworach scenicznych, które zaliczyć wypada do gatunku komedii psychologicznej. Stanowią one bowiem, jeśli nie odkrycie, to w każdym razie wyjątkowo świetne analizy literackie pewnego sposobu traktowania i przeżywania uczuć: od nazwiska Marivaux sposób ów zyskał nazwę *marivaudage*, nie dającą się zastąpić żadnym innym terminem. Nie ma w tym zresztą nic dziwnego. *Marivaudage* jest bowiem zjawiskiem ściśle związanym z rokokową kulturą francuską, stanowi wyraz postaw właściwych „dobremu towarzystwu" ówczesnych salonów i saloników, nie da się oddzielić od określonego stylu rozmowy pojętej jako gra i jako rozrywka; ma coś z tego, czemu dziś daje się angielską nazwę — flirt.

W tym „flirtującym" sposobie traktowania miłości Marivaux odkrył prawdę o ludzkim sercu: że jego największą potrzebą jest czułość; że to ona najpierw czyni człowieka świadomym siły instynktu, który się w nim budzi; że to ona domaga się nie tyle opanowania tej siły, ile świadomego odwlekania momentu, w którym się jej ulegnie; że to ona daje człowiekowi złudzenie, iż dokonał wyboru. Zaspokojenie uczuć najczęściej kładzie im kres — powiada Marivaux. Dlatego w swoich komediach nie zajmuje się miłością już rozkwitłą i pełną, nie przedstawia wielkiej miłości ani miłości gwałtownej, zdolnej do pokonania zewnętrznych przeszkód i zwycięzenia wyrafinowanych intryg. Analizuje właśnie to, co jest nieśmiałym i niezbyt jeszcze świadomym początkiem: narodziny uczuć. Ich powolne narastanie w walce nie z zewnętrznym oporem, lecz z własną kruchością, z własną nieśmiałością, z własnym podejrzeniem, z własną niepewnością, z najgłębiej ukrytym egoizmem. Analizuje te narodziny uczuć, dostrzegając w nich także wszystko, co jest ich własnym złudzeniem, co może być ich rozczarowaniem, ich przedwczesną śmiercią. W komedii *Podwójna niestałość* miłość kończy się w chwili, gdy zewnętrzne przeszkody zostały szczęśliwie, lecz po zbyt długim czasie pokonane; ale kończy się bez powodu i bez niczyjej winy; ulega rozczarowaniu do samej siebie, usycha, zanim mogła się spełnić...

Te komedie nie są bowiem dramatami, są portretami, a raczej subtelnymi szkicami do portretów psychologicznych o wyjątkowej delikatności rysunku. I tu trzeba dodać: są to szkice do portretów kobiet. One są głównymi bohaterkami, one i ich przeżycia, ich myśli, potrzeby i tajemnice ich serc, wypełnionych czułością i czułości poszukujących. Na tym także polegała nowość i oryginalność komedii Marivaux.

Jerzy Adamski: *Historia literatury francuskiej*, Wrocław 1966.

Kierownik techniczny:
EDMUND GIECZEWSKI

Kierownicy pracowni:
krawieckiej damskiej: ZOFIA ZIMMER * krawieckiej męskiej: GRZEGORZ FRANKOWICZ * perukarskiej: ALFONS DOMICZEK * stolarskiej: JÓZEF RESZEĆ * ślusarskiej: ALEKSANDER MARKOWSKI * malarskiej: RYSZARD GIECZEWSKI * modelarskiej: JUSTYNA MAJEWSKA * tapicerskiej: WIKTOR JANKOWICZ * szewskiej: GERHARD FOKS * rekwizytorskiej: JAN SOKÓŁ * kierownik działu akustycznego: HENRYK KOZŁOWSKI

SCENA W ELBLĄGU

Kierownik administracji:
STANISŁAW MACIEJAK

Główny elektryk:
TADEUSZ GEREJ

Brygadier sceny:
ARKADIUSZ BOGDANOWICZ

Organizator widowni:
NINA BŁESZYŃSKA

SCENA W OLSZTYNIE

Kierownik administracji:
IRENA KRAWCZYK

Główny elektryk:
MIROSŁAW SZOSTAKOWSKI

Brygadier sceny:
KAZIMIERZ JURGIN

Organizator widowni:
ZENON LEWANDOWICZ

Kierownik sceny objazdowej:
WOJCIECH STACHOWICZ

Kasa teatru w Olsztynie czynna w godz. 10.00-13.00 i 16.00-19.00, tel. 39-15
Kasa teatru w Elblągu czynna w godz. 10.30-14.00 i 17.00-19.00,
w dni świąteczne 11.00-13.00 i 17.00-19.00 tel. 24-00

„EGZEMPLARZ BEZPŁATNY"

Cena 4 zł

W repertuarze:

Juliusz Słowacki
KRÓL AGIS

Jean Genet
POKOJÓWKI
(Scena „Margines")

W przygotowaniu:
Robert Thomas
PODWÓJNA GRA
Sztuka kryminalna

Samuel Beckett
KOŃCÓWKA
(Scena „Margines")

Opracowanie
i redakcja programu:
BOŻENA WINNICKA

OZGraf. Lz. 719 (1200) 4.5.71. N-10/484